

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ ВІДРОДЖЕННІ»
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст.
(ДО ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ГРОМАДИ)**

У статті проаналізовано еволюцію української національної ідеї в період «українського відродження», а також місце Київської громади в суспільно-політичному русі другої половини XIX ст.

Ключові слова: національна ідея, ідентичність, нація, українське відродження, Київська Громада.

XIX ст. в історії України Ї це період відродження національних духовних та ідейних виявів, що супроводжувались намаганням представників наукової, культурної та політичної еліти утвердити в свідомості українського народу відчуття власної ідентичності. У цей час відбувалось осмислення шляхів побудови нашої держави, визначалися форми її майбутнього існування. Поділяючи думку вітчизняного культуролога та філософа М. Поповича, сьогодні ми можемо стверджувати, що у боротьбі за національну свободу, суверенітет держави, звільнення від чужоземного гніту та встановлення демократії було віднайдено спільний знаменник Ї «народ, як духовна субстанція», Ї що виступив невичерпним джерелом збереженої історичної пам'яті і, разом з тим, фактором, що дозволяє створити і зберегти націю¹.

Значний пласт української духовності та культури закарбовано у численних писемних пам'ятках, що дійшли до нашого часу у вигляді друкованого слова. На думку авторів передмови фундаментального багатотомного наукового видання «Тисяча років суспільно-політичної думки» О. Сліпушка та В. Яременка «українська нація витворила монументальний корпус писань» від прадавніх міфологічних роздумів про джерела походження народу, середньовічних літописів, барокової козацької історіографії до суспільно-політичних праць XIX і XX ст.² Це інтелектуальне підґрунтя підтверджує глибину вітчизняних традицій, спадкову правонаступність та зв'язок поколінь, що понад тисячу років проживали на українських землях, доводить право на національне самовизначення українців як європейського народу. Однією з основоположних тез, якої ми дотримуємось у погляді на процес розвитку української нації є те, що за етнічними ознаками (процесом етногенезу), культурною приналежністю, шляхом історичного роз-

---

* Катерина Нагайко — аспірантка кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». nagaikot@mail.ru

¹ Попович М.В. Нарис історії культури України. — К.: «АртЕк», 1998. — С. 295.

² Тисяча років суспільно-політичної думки. У 9-ти т. / Передм. О. Сліпушко, В. Яременко; упор. прим. О. Сліпушко. — К.: Дніпро, 2001. — Т. 1: X–XV ст. — С. 7.

витку, вона, без сумніву, належить до європейського культурно-політичного простору.

До питання теоретичного тлумачення національної ідеї, як чинника консолідації народу, зверталися численні вітчизняні та західні вчені. Відомий дослідник проблеми націй та національних ідентичностей Ентоні Д. Сміт зауважує, що національна ідентичність та нація є складними конструкціями, що складаються з багатьох взаємопов'язаних компонентів. З-поміж них він виділяє етнічні, культурні, територіальні, економічні та політико-юридичні. Цей умовний поділ визначено тим, що ці компоненти виступають в якості провідників між групами людей, які пов'язані спільними традиціями, звичаями, міфами, історичною пам'яттю тощо. Таким чином поняття нації виступає об'єднаним компонентом для спільноти людей, що ототожнюють себе з певним народом та культивують в собі відчуття самоідентифікації, самовизначення, бажаючи зберегти власну культурну спадщину. За твердженням Е.Д. Сміта процес самовизначення і самоорієнтації є шляхом до національної ідентичності³. Для прикладу, сучасний вітчизняний дослідник О. Гринів виводить таке визначення модерної, новітньої нації: «це велика історична спільнота людей, яка визнає свою окремішність, єдність свого походження, спільність батьківщини, має повну соціальну структуру і сформовану урбаністичну культуру, створила власну державу або прагне до її створення, характеризується певною ментальністю, зокрема власним соціотипом, та інформаційно-комунікативною системою»⁴.

Не вдаючись до розлогого теоретико-історіографічного екскурсу зосередимось на ключових, на наш погляд, тезах, які варто врахувати у розкритті обраної теми. А саме:

- національна ідея у своєму природному вигляді виникає на тлі ідентичності, яка формується на базі спільних культурних ознак, т. зв. архетипів;
- національна ідея виникає лише з появою рефлексуючої національної інтелігенції, яка продукує відповідну філософію у погляді на історію та культуру;
- національна ідея є сукупністю інтелектуальних уявлень того чи іншого періоду та синтезом загальної культурної традиції, яка має прояв у матеріальній, духовній та інтелектуальній площині.

Логічною здається думка про те, що в існуванні будь-якого народу вже мається направленість, яка може бути названа його національною ідеєю. Проте поліетнічність деяких націй доводить, що в основу ідеї нації, як домінанта, можуть бути покладені не стільки культурні ознаки народу, скільки стереотипи, що розділяються політичними елітами та реалізуються шляхом здійснення своєї політичної волі. Таким чином упродовж історичного часу відбувається формування державних кордонів, створення політичного ладу, визначення правничих засад внутрішнього життя суспільства.

---

³ *Сміт Ентоні Д.* Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Тарашука. — К.: Основи, 1994. — С. 24.

⁴ *Гринів О.* Україна і Росія: партнерство чи протистояння? (Етнополітичний аналіз). — Львів, 1997. — С. 47.

Підсумовуючи теоретико-методологічну основу розкриття теми, слід зауважити, що змагання з формування національного міфу можна розглядати як у предметній площині історичних студій, так і глобальній парадигмі світоглядного дискурсу, оцінюючи їх у контексті філософської, культурологічної, психолого-ментальної дійсності.

Надмірна політизованість може спотворювати власне сам принцип відстеження еволюційних засад формування ознак нації та, відповідно, її ідеї як своєрідного інтелектуального дзеркала. Так, деякі дослідники, говорячи про формування української національної ідеї, трактують її як наслідок довгого послідовного історичного та суспільно-політичного процесу, коріння якого сягає ще в доісторичні часи. Дійсно, за столітні віхи боротьби за існування український народ зміг викристалізувати у собі ознаки окремої політичної нації. Однак впевнено можна говорити про те, що її фактичні початки можна виводити лише з проявів державності, що існували на території сучасної України. Полеміка у цій площині заслуговує теми окремої публікації, проте слід зауважити на тому, що за князівських часів, з появою етноніму «Україна», постало питання самоідентичності як не лише родоплемінної ознаки, а й політичної приналежності. Ця обставина безумовно сприяла розвитку національної свідомості у пізніші часові періоди, про що доводять документальні свідчення та історично-філософські праці, де Україна постає у якості самостійного суб'єкту політичної діяльності.

Географічні, історичні, культурні, релігійні, військові, політичні чинники цього процесу в своїй сукупності формували підґрунтя для появи національних міфів у різних народів. Військова та культурна експансія, що реалізувалася як окремими народами, так і їх конгломератами у різний час на різних територіях зрештою призвела до необхідності внутрішнього національного діалогу, який і засвідчив існування національного елементу на принципах суспільного договору. Відчуття власної національної ідентичності постало необхідною умовою здійснення самостійної політики тими елітами, що брали на себе відповідальність за формування економічно-політичних кордонів.

Отже, кожна національна спільнота, яка прагнула до визнання та незалежності, пройшла тривалий шлях самоусвідомлення себе як такої. Протягом всього періоду існування народ створював свою історію, продукував культуру, викристалізовуючись серед інших, відстоюючи право на володіння і користування як територією, так і споконвічними звичаями, традицією, мовою тощо. Виходячи з подібних міркувань, австрійський вчений А. Капеллер твердить, що кожна націоналізована історія «має тенденцію до зображення історичної долі власного народу як неповторної. А в порівнянні з іншими націями стають помітними спільні й відмінні риси, які надають кожній окремій національній інтерпретації глибини»⁵.

---

⁵ *Капеллер А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / перекл. з німецької Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун. — Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. — С. 4.

Притаманно до українського національного міфу зауважимо, що після розпаду Київської держави роль націєтворчого чинника упродовж кількох століть не мала чіткого вектору. Упродовж т. зв. модерного часу (див. періодизацію Н. Яковенко) функція формування ментального чинника як підґрунтя виникнення нації належала Запорозжю, де за словами дослідника О. Терлецького зорганізувалась невеличка військова держава: «...тут була можливість розвинути ідеї політичної незалежності і тут дійсно ця ідея була здійснена»⁶. Хоча ця спроба національного утвердження українського народу не принесла результату у вигляді тривалого закріплення на політичній мапі, не можна заперечити, що саме в цей час почала народжуватися самостійна українська держава, яку сьогодні відстоює народ України.

Період XIX ст. став етапом становлення ідеї національного самовизначення українського народу. Визначальними реперами в контексті структурованих та організованих об'єднань громадян, що засвідчують просування національного фактору як ключового чинника у власному самовизначенні українців, можемо назвати щонайменше два: Товариство визволення України, засноване 1825 р. як суто українська організація на тлі «декабристських» віянь; Кирило-Мефодіївське братство, ідеологія якого була закарбована в програмних положеннях «Закону Божого» М. Костомарова, названого істориком І. Глизем «особливо крамольним» документом. У його тексті зазначалось, що народ уже став прозрівати, бачити істину, «а за істиною буде свобода, і тоді вже не так легко буде дурити і мучить людей»⁷.

Апеляція до основних моральних засад та поняття справедливості в дусі християнського канону на тлі національного контексту стала тим алгоритмом, що надихнув на подвижницьку діяльність цілі покоління кращих представників тогочасної інтелектуальної еліти, відродив цікавість до пошуків власного коріння як у широкої плеяди інтелігенції, так і пересічних громадян. Відтак, суспільно-політичне та культурне життя другої половини XIX ст. ознаменувалось зростанням національної свідомості у громадському середовищі. Цей факт розглядається нами, як один з ключових етапів формування національної ідеї як такої.

Усвідомленням власної окремішності, вироблення національного характеру у цей час дало поштовх до створення національної держави на початку XX ст. Визначений період засвідчив природність права на існування української нації, адже національна ідея виникає саме тоді, коли народ усвідомлює свою єдність, традиції, пов'язуючи це з власним самовизначенням. Ось яку формулу становлення «вітчизняного націоналізму» подає П. Кононенко: «... спочатку викристалізовується ідея України, потім — Україна, потім — українці, і на завершення український націоналізм»⁸.

---

⁶ Терлецький О. Історія української держави. — Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1924. — Том II: Козацька доба. — С. 19.

⁷ Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). — К.: Либідь, 1991. — С. 15.

⁸ Кононенко П.П. Національна ідея, націоналізм: Монографія. — К.: Міленіум, 2005. — С. 16.

Говорячи про початок ХІХ ст. діаспорний дослідник М. Базилевський зауважує наступне: «Політично про цей період мало що можна сказати, але він значно прислужився до національного відродження українського народу, витворивши певну культуру і національну тяглість між Козацькою Державою і двадцятьма роками цього століття, коли почалось наше державне відродження»⁹.

У контексті оціночного ставлення до процесу народження української нації з боку інтелектуальної еліти ХІХ–ХХ ст. наведемо промовисту цитату видатного історика М.С. Грушевського: «Треба хотіти бути нацією, треба в тім напрямку працювати сильно, рушити усі суспільні засоби — перетворити потенціальну енергію етнографічного існування в динаміку національного розвою. Етнографічна окремішність — це статика, національне життя — продукт волі, динамічної енергії народу. Треба для того хотіти, треба робити, треба дерзатись»¹⁰.

Предтечею цього закличного постулату була науково-просвітницька та культурна діяльність представників інтелігенції 60-х рр. ХІХ ст., яка стала основною рушійною силою в алгоритмі національного поступу. Їх місією став пошук національної ідеї через звернення до культурно-історичної спадщини, і вивчення національних особливостей українського народу забезпечило шлях до реалізації українського національного проекту в майбутньому. На хвилі пошвавлення суспільних рухів та реформ об'єднані у т. зв. громади, представники національно-свідомої (українофільської) інтелігенції змогли повернути українців на шлях вільного самовизначення. За словами вітчизняних дослідниць Л. Іванової та Р. Іванченко, вони це зробили «опираючись на таке стабільне підґрунтя як національна мова, національна література, національна культурна традиція, відтворена у фольклорі та історії»¹¹. На думку редакторів згадуваної вище вступної статті до багатотомника «Тисяча років суспільно-політичної думки» саме культура, у своїй багатомірності, має вирішальний вплив на розвиток національної свідомості¹². Усвідомлення цього й виступило основним рушієм процесу національного відродження у цей період. Це спонукало представників громадівського руху поширювати серед населення ідеї «національного пробудження» через створення освітянських осередків, розповсюдження навчальної літератури, що було ціллю громад, представники яких — студенти та науковці, «стали авангардом національного пробудження»¹³.

Представники цього руху стали носіями національної ідеї, яку поширювали і у вищих верствах суспільства, і серед народних мас. На початковому етапі діяльності предметом їх вивчення були культурні традиції народу, які ввібрали у

---

⁹ Базилевський М. Майбутнє українського націоналізму // Державницька думка. — Філадельфія: Видавництво «Державницька думка», 1952. — Ч. 7–8. — С. 6.

¹⁰ Винар Л. Грушевськознавство: генеза й історичний розвиток. — Київ: Видавництво імені Олени Теліги. — 1998. — С. 40.

¹¹ Іванова Л.Г., Іванченко Р.П. Суспільно-політичний рух 60-х рр. ХІХ ст. в Україні: до проблеми становлення ідеології. — К.: МІЛП, 2000. — С. 9.

¹² Тисяча років суспільно-політичної думки... — Т. 1: Х–ХV ст. — С. 9.

¹³ Самі про себе / Автобіографії видатних українців ХІХ століття / редакція Юрія Луцького. — Нью-Йорк: Видання Української Вільної Академії Наук у США, 1989. — С. 12.

себе історичну пам'ять про минулі часи. О Русов у своїх щоденникових записах характеризує початковий період українського громадського руху як такий, що «збудить національну свідомість в українському народові»¹⁴.

Найбільшим та найдієвішим осередком громадського руху виступила Київська громада. Вітчизняні дослідники суспільно-політичного руху другої половини XIX століття, розглядаючи питання її місця та значення в системі тогочасного суспільно-політичного життя, виділяють наступні ключові періоди її існування: 1) 1860-ті рр., 2) 1870-ті рр., 3) 1880–1890-ті рр.¹⁵ Кожен з них відзначався певними особливостями роботи громадців на ниві просвітництва та науки. У цілому вони цілком збігаються з реакційними контрдіями імперського уряду.

Зокрема, у 1860-ті рр. відбувалося відкриття недільних шкіл, видавництво навчальної літератури українською мовою, що призвело до появи Валуєвського циркуляру. У пізніший час, другій половині 1870-х рр., у відповідь на активну українофільську позицію, передусім, наукових кіл, послідував Ємський указ. Говорячи про цей період слід відзначити активну участь представників Київської громади у роботі Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Її наслідком стало пожвавлення наукової та національно-культурної діяльності. Результатом такої роботи було видання монументальних наукових праць, словників, художніх творів тощо¹⁶. Говорячи про її мету Ф. Савченко зауважує: «треба було об'єднати всі українські сили, ...притягти до легальної наукової роботи людей, що побоювались конспірації. Всі відчували, розуміли й були твердо переконані, що одверто працювати на Україні й для України було їх невідіймане право»¹⁷. 90-ті рр. XIX ст. ознаменувалися переходом до фази активної політичної боротьби, опонентами в якій з боку представників громадського руху виступали найбільш радикально налаштовані представники (М. Драгоманов, Ф. Вовк, М. Ковалевський та ін.). Слід відзначити, що урядова дискримінація членів громади мала наступні наслідки: цензура, стеження, переведення на інше місце служби, арешти, ув'язнення та заслання тощо. При цьому вона велася як за національно-ідеологічною ознакою І українофільством, так і за професійною. Цю обставину влучно прокоментував М. Попович: «інтелігентний украї-

---

¹⁴ Русов О.О. Щоденники та спогади; Упорядкування, підготовка до друку, вступна стаття, коментарі О.Я. Рахна. — Чернігів: Десна Поліграф, 2011. — С. 54.

¹⁵ Катренко А.М. Український національний рух XIX століття: навч. посібник для студ. іст. ф-тів. — К., 1998. — Ч. 1: Перша половина XIX ст. — 1998. — 88 с.; Його ж. Український національний рух XIX ст.: навч. посіб. для студ. іст. ф-ту. — К., 1999. — Ч. 2: 60–90-ті роки XIX ст. — 189 с.; Іванова Л.Г., Іванченко Р.П. Громадський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія. — К.: МІЛП, 1999. — 128 с. Їх же. Суспільно-політичний рух 60-х рр. XIX ст. ... — 352 с.; Катренко А., Чирикало Н. Джерела з історії Київської громади 60–90-х рр. XIX ст. // Вісник Київського національного університету. — 2001. — Вип. 55. — С. 5–13.

¹⁶ Побірко Н.С. Життя задля просвіти українського народу // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: наук. зб. — 2002. — № 1. — С. 211–217.

¹⁷ Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. — Харків; Київ, 1930. — С. 25.

нець був небезпечний режиму незалежно від того, якою мовою він користувався»¹⁸.

Кінець XIX ст. позначився пожвавленням молодіжного студентського руху, учасники якого провадили активну самоосвітню роботу в дусі українства, проте за словами сучасника тих подій О. Кістяківського «...для розвитку національної ідеї необхідно отримати конституційні гарантії»¹⁹. У цьому напрямку починають працювати представники нової генерації громадівського руху, що на противагу Старій Київській громаді, стали називатися Молодою громадою, яка спрямувала свою роботу на політичну ниву. Прояви політичного спрямування в діяльності студентської молоді, що прагнула до результативної роботи навіть в умовах постійного урядового тиску, виявились у програмових засадах Братства тарасівців утвореного 1891 р. У результаті еволюції національної ідеології у 1900 р. з'явилася перша українська політична партія І РУП.

Отже, доба українського відродження другої половини XIX ст. ознаменувалась поверненням до духовно-культурних джерел, до самоусвідомлення, до процесу становлення нації²⁰. Саме провідні представники Київської громади забезпечили цей процес науковою та просвітницькою діяльністю. Нижче спробуємо поглянути на процес національного відродження та значення в ньому Київської громади через висловлювання окремих її представників.

В. Антонович, який стояв на чолі не лише Київської громади, а й загалом громадівського руху, будучи його ідеологічним натхненником з початку 1860-х рр., у відозві Т. Падалиці «Моя сповідь», говорячи про українофілів як про «друзів народу», окреслив такі напрями роботи: «Я можу намагатися вивчати і висвічувати, у міру розуміння, проблеми народу, ступінь його розвитку, його потреби; можу сприяти його освіті; ...їх завдання [друзів народу. — *К.Т.*] — тільки допомогти народу в освіті, у досягненні самоусвідомлення»²¹. За цим скромним тлумаченням власного прагнення чітко проглядається бажання підняти український міф над реальністю імперського буття, провівши його споріднення всередині значної частини тогочасного соціуму. Цей фактично сепаратистський крок було здійснено на основі ідеологічної платформи створеної працями М. Маркевича, М. Костомарова, Т. Шевченка та ін.

70–80-ті рр. XIX ст. є знаковими діяльністю М. Драгоманова, який бачив національний шлях у досягненні ідеалу «через боротьбу за конституцію в сучасних державах, через національну незалежність всіх народів, і федеративну спілку між ними та через систематичне виховання й усвідомлення широких народних мас»²². Зі слів того ж таки М. Драгоманова можна судити стосовно

---

¹⁸ Попович М. Вказ. праця. — К.: «АртЕк», 1998. — С. 435.

¹⁹ Кістяківський О.Ф. Щоденник (1874–1885). У двох томах. Упорядн. В.С. Шандра. — К.: Наукова думка, 1995. — Том 2 (1880–1885). — С. 73.

²⁰ Кононенко П.П. Вказ. праця. — С. 15.

²¹ Тисяча років суспільно-політичної думки. У 9-ти т. / Передм. О. Сліпушко, В. Яременко; упор. прим. О. Сліпушко. — К.: Дніпро, 2001. — Т. 5, кн. 1: XIX ст. — С. 295.

²² Драгоманом М.П. Нарис української соціалістичної програми (Передне слово до «Громади»). — К.: Видавництво «Серп і молот», 1918. — Вид. 2. — С. 5.

ефективності сприйняття українофільських ідей народними представниками: «...українські мужики можуть слухати тільки про таку свою волю на Україні і про таку спілку всіх її частин, при котрій будуть змінені всі теперішні державні і громадські порядки, так як того бажають громадівці, або соціалісти в найписьменніших сторонах в Європі і в Америці. Вже й тепер українські мужики, навіть без помочі письменних людей, самі починають підходити до думок тих громадівців»²³.

О. Кістяківський вбачав завданням українофільського руху не лише наукову та культурницьку діяльність. Він чітко наголошував на ідеологічному значенні такої роботи: «Варто прагнути до того, щоб українська ідея пронизувала все ество українофіла, щоб кожен українофіл був радикал, що стосується наснаги та розробки українофільської, або національної ідеї»²⁴.

Виводячи спадковість різних поколінь Київської громади Є. Чикаленко, який належав до її нової генерації, у своїх спогадах вказував, що «завданням Київської старої громади, як і всіх громад тоді, було відродити українську націю, а для того, в першу чергу, ...провадилася пропаганда української свідомості у всіх шарах населення»²⁵.

Визначний український діяч І. Франко у листі до М. Драгоманова також вказував на необхідність «приводити ту роботу в живий зв'язок такою-ж роботою наших ближших і дальших сусідів на сході і заході Європи, а заразом ставили б собі метою по всіх частинах і окраїнах нашої землі будити почуте народної єдності, піднимати общеукраїнське народне самопізнанє»²⁶.

Акцентуючи увагу на винятковій ролі культурного чинника в контексті українського націотворення, погоджуємося з думкою Б. Ольхівського про те, що висунення на перший план «мужицького» етнографізму у період ХІХ ст. стало своєрідним порятунком національної ідеї: «Це дало можливість показати шлях від вивчення життя мас до їх усвідомлення, для всього того, що творило нові підстави майбутнього відродження державної ідеї»²⁷.

Саме державотворчим процесом на початку ХХ століття завершився своєрідний синтез зусиль представників громадівського руху, зокрема членів Старої Київської громади. Українська нація, що почала формуватися за модерного часу під впливом політичних та історичних обставин упродовж кількох століть розвивала ідею власної окремішності через культурну та політичну сфери. Перебуваючи у несприятливих умовах бездержавності, не маючи оформлених політичних кордонів, вона поступово акумулювала найкращі інтелектуальні

---

²³ Драгоманов М.П. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880). — Женева: Печатня «Работника» і «Громади», 1881. — С. 14.

²⁴ Кістяківський О.Ф. Вказ. праця. — С. 415–416.

²⁵ Чикаленко Є.Х. Київська стара громада. Зібрання творів в 7 т. — К., 2003. — Т. 1. Спогади. — С. 229–231.

²⁶ Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — С. 120.

²⁷ Сарбей В.Г. Національне відродження України. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. — С. 22–23.

сили, які ставили на «порядок денний» історичного процесу питання наявності українства з його унікальною духовною та культурною спадщиною. Саме народні традиції, морально-духовні цінності та спосіб життя українського народу засвідчували факт його існування, як розвиненого суспільного організму, що має свої ментальні особливості, свою мову, культурну та історичну спадщину.

У сприятливих моменти, коли вдавалося наблизитися до створення власної держави, українці як етнос завжди виступали базисною основою цього процесу. Саме тому доба українського відродження, що стала помітним явищем в історії націотворчого процесу другої половини XIX ст. характеризується розгортанням хлопоманського (українофільського) руху. Стара Київська громада, виступала тим інтелектуальним осередком, що працював задля створення платформи, на якій сформувалась ідея національної окремішності. Саме інтелектуальна еліта узяла на себе функцію провідника між творенням національної ідеї та її донесенням до народних верств шляхом культурно-просвітницької діяльності.

Проїшовши шлях від «національності в літературі», етнографії, філософії до усвідомлення власної політичної нації в програмових документах політичних партій, проукраїнська еліта виборола право на створення незалежної держави. Значний вплив на національну справу і формування політичної культури та національної свідомості, визрівання української ідеї і справили революційні настрої у Європі, зокрема в сусідній Польщі. Вони організували національно свідому молодь, а саме студентство Київського та інших університетів.

Ідеї незалежності і свободи, що набували поширення в європейських країнах, вочевидь, були близькими для української ментальності, національного світогляду та світосприйняття. Наштовхуючись на урядовий спротив, громадівці не припиняли своєї діяльності, виводячи її за кордон, створюючи там видавничі центри та друкарні для реалізації «українського проекту». Тяглість історичного процесу, який зрештою підвів інтелігенцію до усвідомлення національної ідентичності, підтвердила існування формотворчих чинників української національної ідеї. Останні реалізувались впродовж епохи «українського відродження» — другої половини XIX ст., та засвідчили вагомий внесок в цю справу представників Київської громади — творців важливої віхи еволюції та становлення української нації.

NATIONAL IDEA IN «UKRAINIAN RENAISSANCE» THE LATE NINETEENTH CENTURY (THE HISTORY OF KIEV COMMUNITY)

Nagayko Kateryna (graduate student, State Institution of Higher Learning «Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University of Pereyaslav-Khmelnytsky»)

The article analyzes the evolution of the Ukrainian national idea during the «Ukrainian Renaissance» and place the Kyiv community in social and political movement of the second half of the XIX century.

Keywords: *national idea, identity, nation, Ukrainian Renaissance, Kyiv community.*